

ERZİNCAN TARİHİ

2. CİLT

ERZİNCAN TARİHİ
CİLT II
“ORTAÇAĞ DÖNEMİNDE ERZİNCAN”

Editörler

Dr. Öğr. Üyesi Kemal TAŞCI

Dr. Öğr. Üyesi Kader ALTIN

Bu kitabın tüm hakları Erzincan Valiliği ve
Erzincan Binali Yıldırım Üniversitesi Rektörlüğü'ne aittir.
Kitapta yer alan bölümlerdeki tüm sorumluluk yazarlarına aittir.
Kaynak gösterilerek alıntı yapılabilir.

Haberleşme Adresi:

Erzincan İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü

Atatürk Mahallesi Kültür Merkezi

Barış Manço Park İçi

Telefon:0 446 214 30 79

Faks:0 446 214 80 22

E-Posta:iktm24@kulturturizm.gov.tr

Erzincan Valiliği Yayınları

Erzincan Binali Yıldırım Üniversitesi Yayınları

ISBN: 978-975-17-4615-3

Erzincan-2020

MOĞOL VE İLHANLI HÂKİMİYETLERİ SÜRECİNDE ERZİNCAN

Dr. Öğr. Üyesi Derya ÇOŞKUN*

1.Giriş

Erzincan¹, tarih boyunca doğal güzellikleri bakımından dikkat çeken önemli şehirlerden biri olmuştur. Jeopolitik yapısına bakıldığında doğuda Erzurum, batıda Sivas, güneyde Bingöl, Tunceli, Malatya ve Elazığ, kuzeyde ise Giresun, Bayburt, Gümüşhane ile çevrelenmiştir². Ayrıca şehir, Sansa Boğazı vasıtasıyla Erzurum üzerinden Tebriz, İran ve Türkistan'la; Çardaklı Boğazı ile Kelkit ve Yukarı Kızılırmak havzalarıyla; Köse yaylası üzerinden Zigana geçidi ve oradan Trabzon ile Mercan eşiğiyle Güney'deki Tunceli ve Bingöl ile Kemah Boğazı ile Malatya ve Basra Körfezi ile Halep üzerinden Doğu Akdeniz'deki limanlarla bağlantı kurabilmektedir³.

Eskiçağlardan bu yana başta Asur olmak üzere Bizans, Arap, Ermeni ve Türk egemenliklerinde kalarak birçok milletin uğrak yeri olan Erzincan, tarih boyunca siyasi çarpışmaların da ayrıca sebebi olmuştur. Bu sebeptendir ki uygarlıklar şehri unvanını almış ve Türklerin şehri fethiyle de Erzingân, Ezirgân şeklinde adlandırılarak

* Erzurum Teknik Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü, dcoskun25@gmail.com

¹ Erzincan'ın bilinen en eski adı, Asur kaynaklarında geçen Zuhma (Suhmi-Suhma)'dır. Eskiçağlarda Orasa, Urusu, Orsene, Orse, Orsa gibi adlarla anılan şehir, Strabonun eserinde Eriza olarak ifade edilmektedir. Grek kaynaklarında Asiriz, Justiniapolis, Ermeni ve Hıristiyan kaynaklarında Erez, Erzinga, Keltzene, Bizans kaynaklarında ise Arsinga (Arsenga) veya Ersingan olarak adlandırılan şehir, İslami dönemde Ersan Han'ın adına izafen Erzincan adıyla söylenmeye başlanmıştır. Bütün bu adlandırmalara rağmen Erzincan adının Ermenice kökenli Erez kelimesinden türediği kabul edilmektedir. Erzincan, Arap kaynaklarında da Erzencan, Arzancân, Arzincan, Erzincan şeklinde geçmektedir. Bkz; Bilge Umar, *Türkiye'deki Tarihsel Adlar*, İnkılap Yayınları, İstanbul 1993, s. 620; Besim Darkot, "Erzincan", *İslam Ansiklopedisi*, C. IV, Millî Eğitim Bakanlığı Yayınları, İstanbul 1993, s. 338-340; Strabon, *Antik Anadolu Coğrafyası XII-XIII-XIV*, Çev. Adnan Pakman, Arkeoloji ve Sanat Yayınları, İstanbul 2000, s. 39-40; İsmet Miroğlu, "Erzincan", *DİA*, C. XI, Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul 1995, s. 318; Urfalı Mateos, *Urfalı Mateos Vekâinamesi (952-1136) ve Papaz Grigor'un Zeyli (1136-1162)*, Çev. Hrant D. Anderesyan, TTK Yayınları, Ankara 1987, s. 81; Tahir Erdoğan Şahin, *Anadolu'nun Tarihi Akışı İçerisinde Siyasi, Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Açısından Erzincan Tarihi*, Erzincan Hayra Hizmet ve Dayanışma Vakfı Yayınları, Erzincan 1985, s. 138; Simon de Saint Quentin, *Bir Keşişin Anılarında Tatarlar ve Anadolu 1245-1248*, Trc. Erendiz Özbayoğlu, DAKTAV, Antalya 2006, s. 53; Johannes Schiltberger, *Türkler ve Tatarlar Arasında (1394-1427)*, Çev. Turgut Akpınar, İletişim Yayınları İstanbul 1995, s. 66; Ferruh Kayalan, "Geçmişteki Erzincan Şehrinin Sosyo-Ekonomik ve Kültürel Yapısı (M.Ö. II. Yüzyıl-M.S. XVII. Yüzyıl)", *Cappadocia Journal of History and Social Sciences*, 9/1: 2017, s. 152-174; Seyfettin Çetin, *Yâkût El-Hamevî'nin Mû'cemü'l Büldân'ında Kürtler*, Nûbihar Yayınları, İstanbul 2014, s. 88.

² M. Samet Altınbilek, *Planlama Sorunları Açısından Erzincan'ın Şehir Coğrafyası*, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Doktora Tezi, Erzurum 1997, s. 18; Ersal Yavi, *Doğu Anadolu ve Erzincan*, T.C. Erzincan Valiliği, Ankara 1994, s. 234.

³ Salim Cönce, "Bin Yıllık Tapu Erzincan", *Doç. Dr. Günay Çağlar Armağanı*, Ed. Doç. Dr. Mehmet İnbaşı, Erzurum 2004, s. 33.

günümüzdeki gerçek kimliğine kavuşmuştur⁴. Anadolu'nun kilit noktalarından biri sayılan özellikle doğuya açılan en önemli kapısı olan Erzincan⁵, Türk hâkimiyeti sonrasında Moğolların idaresi altına geçmiş sonraki süreçte de İlhanlı hâkimiyetine girmiştir. Şehir, Moğollar zamanında yaşadığı yıkımlardan kurtulmuş ve eski huzurlu zamanlarına dönebilmiştir.

1. Moğol Hâkimiyeti Döneminde Erzincan

Asıl adı Timuçin olan ve 1206 yılında düzenlenen büyük kurultayda Han unvanını alan Cengiz⁶, Moğolların kurucusu olarak kabul edilmektedir⁷. Cengiz Han siyasi arenada yer alır almaz Uygurlar ve Yenisey Kırgızlarını tabiiyetine alıp 1215 yılında Pekin'i ele geçirmişti. 1235 yılında Kin Hanedanlığına son verip doğuda hâkimiyetini tesis eden Cengiz Han, batıya yönelmiş Otrar'da bulunan Moğol ticaret kfilesinin valinin emriyle saldırıya uğraması sonucunda Harzemşahlar üzerine bir sefer düzenlemeye karar vermişti. 200.000 kişilik bir orduyla harekete geçen Cengiz Han, başta Otrar olmak üzere Buhara, Semerkand, Hocend gibi şehirleri ele geçirip Maverâünnehir bölgesini Moğol topraklarına katmıştı. Aldığı yenilgi sonrası kaçan Harzem Sultanı Alaeddin Muhammed'in oğlu Celaleddin, tekrar bir ordu toplamak suretiyle 1221 yılında Cengiz Han ile savaşa tutuşmuştu⁸. Bu mücadelenin en önemli sonucu Moğolların Horasan ve Azerbaycan bölgesinde görülmesiyle Anadolu'da hissedilen Moğol tehlikesidir. Cengiz Han'ın 1227 yılında ölümüyle⁹ Ögeday hükümdar seçilmiş ve onun zamanında da fetih hareketleri hız kesmeden devam etmişti¹⁰. Harzemşahların bertaraf edilmesi, Moğolların

⁴ Ebû'l Fidâ, *Takvimü'l Büldân*, Nşr. M. Reinaurd de Slane, Paris 1840, s. 392-393.

⁵ Metin Tuncel, "Anadolu", *DİA*, C. III, Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul 1991, s. 106; Ekrem Memiş, *Eski Çağ Tarihinde Doğu-Batı Mücadelesi*, Konya 2001, s. 33-46.

⁶ Timuçin, 21 Ocak 1155'te Türk takvimine bakılırsa domuz yılında Onon Nehrinin kıyısında doğmuştur. Yesügey Bahadır'ın Holun-Ucin'den olan dört oğlundan en büyüğüdür. Kardeşleri: Kasar, Kaçıun, Temuge olup, Temulin adında bir de kız kardeşi vardır. Bkz; Mustafa Kafalı, "Cengiz Han", *DİA*, C. VII, Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul 1993, s. 367; İhsan Arslan, "Büyük Moğol İmparatoru Cengiz Han'ın Din Algısı", *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, C. 8, S. 38, Haziran 2015, s.1002.

⁷ Willem Ruysbroeckli, *Mengü Han'ın Sarayına Yolculuk (1253-1255)*, Çev. Zülal Kılıç, Kitap Yayınevi, İstanbul 2010, s. 289; Bernard Lewis, *Ortadoğu*, Çev. Mehmet Harmancı, Yeni yıl Yayınları, İstanbul 1996, s. 75-76. Abraham Constantin D'ohsson, *Moğol Tarihi*, Çev. Bahadır Apaydın, Nesnel Yayınları, İstanbul 2008, s. 55-56; Mustafa Alican, *Moğollar*, Timaş Yayınları, İstanbul 2016, s. 29.

⁸ Hayrunnisa Alan- İlyas Kemaloğlu, *Avrasya'nın Sekiz Asrı Çengizoğulları*, Ötüken Yayınları, İstanbul 2016, s. 34-36.

⁹ Manole Neogoe, *Bozkırın Üç Atlısı Atila-Cengiz Han-Timur*, Çev. Müstecip Ülküsal, Çatı Yayınları, İstanbul 2004, s. 250.

¹⁰ Alaeddin Ata Melik Cüveynî, *Tarih-i Cihangüşa*, Çev. Mürsel Öztürk, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 1988, s. 185; Minhâc-ı Sirâc El-Cûzcânî, *Tabakât-ı Nâsirî*, Çev. Mustafa Uyar, Ötüken Yayınları, İstanbul, 2016, s. 102; Bertold Spuler, *İran Moğolları Siyaset, İdare ve Kültür İlhanlılar Devri, 1220-1350*, Çev. Cemal Köprülü, TTK, Ankara 1987, s. 44, Manghol-un Niuça Tobça'an (Yüan-ch'ao Pi-Shi), *Moğolların Gizli Tarihi*, Çev. Ahmet Temir, TTK, Ankara 2010, s. 191; George Vernadsky, *Moğollar ve Ruslar*, Çev. Eşref Bengi Özbilen, Selenge Yayınları, İstanbul 2015, s. 68; Faruk Sümer, "Anadolu'da Moğollar", *Selçuklu Araştırmaları Dergisi*, Sayı. 1, Ankara 1971, s.1.

Mugan'a yerleşerek Ermeni ve Gürcüleri tabiiyet altına almak suretiyle Anadolu içlerine kadar sokulmasını sağlamıştı. Bu zaman diliminde Abbasiler, Eyyûbiler ve Türkiye Selçuklu Devleti henüz Moğol hâkimiyeti altına girmemişlerdi. Bu durum bahsi geçen devletlerin Moğol tehlikesine karşı yakın ilişkiler kurmalarının yolunu açmıştı. Anadolu'da Moğolların yağma faaliyetlerine başlaması üzerine¹¹, Türkiye Selçuklu hükümdarı Alâeddin Keykubat¹² ileri görüşlü bir devlet adamı olduğundan, bu tehlikeyi bertaraf etmek için 1223 yılında Alaiye'yi 1226 yılında ise Suğdak'ı ele geçirmiş ve Eyyûbilerle yakın siyasi ilişkiler kurmaya çalışmıştı. Bu sırada Celaleddin Harzemşah'ın Ahlatı işgal etmesi iki devlet arasında ilişkilerin bozulmasına neden olmuş Erzincan'ın Akşehir Ovasında 1230 yılında Yassı Çemen Savaşı meydana gelmişti¹³. Savaşın çok şiddetli geçtiğini kaydeden Osman Turan, 15.000 süvarinin uçurumdan düşerek öldüğünü bir kısım askerinin de dağlara ve ormanlara sığındığını ifade etmektedir¹⁴. Selçuklu-Eyyûbi kuvvetlerine karşı daha fazla direnecek durumda olmayan Harzemşah askerleri dağılmışlardı¹⁵. Bu olay Moğollar ve Türkiye Selçuklu Devleti'nin sınır olmasına neden olmuş Moğol kuvvetleri Türkiye Selçukluları ile doğrudan temasa geçmişlerdi¹⁶. Durumun vahametinin farkına varan I. Alaeddin Keykubad, 1235 yılında Ögeday Han'a sembolik olarak bağlılığını bildirmişti. Bu bağlılık her yıl Moğol hükümdarına vergi vermekten ibaret olsa da dönemin güçlü devleti olarak kabul edilen Türkiye Selçuklu Devletinin bu şekilde hareket etmesi şaşırtıcı bir durumdu. Fakat Alâeddin Keykubad'ın bu ılımlı siyaseti devleti, Moğol tehlikesine karşı bir süreliğine korumuştur¹⁷. Ta ki Alâeddin Keykubad'ın ölümü ve ardından Curmağun Noyan'ın felç olduğu zamana kadar. Zira Curmağun Noyan'ın felç olması üzerine İran ve Kafkasya valiliğine Türkiye Selçuklu Devleti için büyük bir tehlike olan Baycu Noyan getirilmişti. Moğolların Anadolu'ya sınır olması Anadolu'da ikinci kez Moğol saldırılarının ortaya çıkmasına neden olmuş Erzincan, Moğollar tarafından zapt edilmişti. Bu sırada Moğol tehlikesinden korkan Abbasiler ve Eyyûbiler kendi dertlerine düşmüşler böylece Türkiye Selçuklu Devleti siyasi arenada yalnız kalmıştı. Baycu Noyan, Türkiye Selçuklu Devletini tamamen hâkimiyeti altına almak için 1243 yılında 30.000 kişilik bir kuvvetle

¹¹ Reşidüddin Fazlullah, *Câmiu't-Tevârih (İlhanlılar Kısım)*, Çev. Prof. Dr. İsmail Aka, Prof. Dr. Mehmet Ersan ve Dr. Ahmad Hesamipour Khelejeni, TTK Yayınları, Ankara 2013, s. 13-14; Sümer, "Anadolu'da Moğollar", s.1-3; Abdülkadir Yuvalı, "Yakındoğu Tarihi Üzerindeki Moğol Tesirleri", *19 Mayıs Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, C. 3, Samsun 1988, s. 67-70; Alan-Kemaloğlu, s.154-156; Rene Grousset, *Bozkır İmparatorluğu*, Çev. M. Reşat Uzman, Ötüken Neşriyat, İstanbul 2006, s. 295-298.

¹² I. Alaeddin Keykubad, kardeşi I. İzzeddin Keykavus'un ölümünden sonra Selçuklu tahtına oturarak on yedi yıl hükümdarlık yapmıştır. Bkz; Kerimüddin Mahmud Aksarayı, *Müsâmeretü'l Ahbâr*, Çev. Mürsel Öztürk, TTK Yayınları, Ankara 2000, s. 25.

¹³ Nejat Kaymaz, *Anadolu Selçuklu Sultanlarından II. Gıyâsü'd-Dîn Keyhüsrev ve Devri*, TTK Yayınları, Ankara 2009, s. 93.

¹⁴ Osman Turan, *Selçuklular Zamanında Türkiye*, Ötüken Neşriyat, İstanbul 2005, s. 392.

¹⁵ Claude Cahen, *Osmanlılardan Önce Anadolu*, Çev. Erol Üyepazarcı, İstanbul 2000, s. 85.

¹⁶ Aydın Taneri, "Harizmşahlı", *DİA*, C. XVI, Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul 1997, s. 228-231; Emine Uyumaz, *Sultan I Alâeddîn Keykubâd Devri, Türkiye Selçuklu Devleti Siyasi Tarihi (1120-1237)*, TTK Yayınları, Ankara 2003, s. 62-63; Osman Çetin, "Sultan I. Alâeddin Keykubad ve Selçuklu-Moğol Münasebetleri", *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, C. 4, S. 4, Bursa 1992, s. 112-113.

¹⁷ Turan, *Selçuklular Zamanında Türkiye*, s. 440.

Kösedag'da Selçuklularla karşı karşıya gelmişti. Bu savaş sırasında II. Gıyaseddin Keyhüsrev, Alâeddin Keykubad'ın ölümü nedeniyle Türkiye Selçuklu hükümdarı olmuştu. 26 Haziran 1243 yılında Kösedag'da gerçekleşen savaşta Moğollar galip gelmiş Türkiye Selçuklu Devleti, Moğollara yıllık vergi vermek kaydıyla bu savaştan çıkarak yıkılış sürecine girmişti.

Kösedag savaşı sonrası dönüş yolunda bir kez daha Erzincan'a dayanan Moğol kumandanı Baycu Noyan, halktan altın talep etmiş fakat halk, bu talebi reddederek tepki göstermişti. Bu tepki, şehrin Moğollar tarafından ağır tahribata uğramasına, mancınıklarla dövülen şehir surlarının yerle bir olmasına neden olmuştu. Bunun yanı sıra Erzincan halkından birçok kişinin de katledilmesi, II. Gıyaseddin Keyhüsrev'i harekete geçirmişti. II. Gıyaseddin Keyhüsrev, Moğolların istediği altının yanı sıra hayvan ve köle vermek suretiyle Moğol yağmalarının önüne geçmeye çalışmıştı¹⁸. Kemah ve Tercan, Moğol yağmasından en az tahribat görmüş yerlerdi. Bu durum Kemah ve Tercan'ın Moğollara direnmeden teslim olmaları¹⁹ ile açıklanmaktadır. Moğol saldırıları neticesinde otorite eksikliğine bağlı olarak bölgede yerel teşekküller oluşmuştu²⁰.

Erzincan halkı uğradığı büyük yıkımın yaralarını sarmaya başlamış²¹ baskı ve yolsuzlukların cirit attığı bu zaman diliminde devlet adamları arasında yaşanan menfaat çatışmaları da ayrıca olumsuz bir hava oluşturmuştu²². Erzincan'ın kaderinde rol oynayan önemli devlet adamlarından biri hiç şüphesiz Muîneddin Süleyman Pervâne idi²³. O, Moğolların desteğiyle idarede söz sahibi olmuştu²⁴. Seyfettin Toruntay ile Erzincan sübaşılığı hususunda yaşadığı sorunun çözümünde Baycu Noyan, Kösedag

¹⁸ Ebü'l Ferec İbnü'l İbri, *Târîhu Muhtasari'd-Düvel*, TTK Yayınları, Ankara 2011, s. 21.

¹⁹ Gregory Abu'l-Farac, *Abu'l Farac Tarihi*, C. II, TTK Yayınları, Ankara 1999, s. 541-544; Quentin, *Bir Keşişin Anılarında Tatarlar ve Anadolu 1245-1248*, s. 49-54; Hasan Oktay, "Ermeni Müellifi Kiragos", *Ermeni Kaynaklarında Türkler ve Moğollar*, Selenge Yayınları, İstanbul 2007, s. 60-61; Alan-Kemaloğlu, s. 156-157; Turan, *Selçuklular Zamanında Türkiye*, s. 453-461; Uyumaz, *Sultan I Alâeddîn Keykubâd Devri*, s. 88-91.

²⁰ Firdevs Özen, "İlhanlılar Devrinde Erzincan", *Prof. Dr. Eşref Buharalı'ya Armağan*, Ed. Alparslan Demir, Tuba Kalkan, Eralp Erdoğan, Ankara 2017, s. 527.

²¹ Tahir Erdoğan Şahin, *Erzincan Tarihi*, Erdav Kitabevi, Erzincan 1985, s. 299.

²² Siyasi kaos ve baskıların bu denli fazla olduğu bir zaman zarfında devlet adamlarının menfaatlerinin derdine düşmeleri olumsuz bir etki oluşturmuştur. Bu kişiler arasında Şerefeddin Mahmud Erzincanî bulunmaktadır ki bu kişi Erzincan sübaşılığı ve beylerbeyliği gibi görevlerde bulunmuştur. O, vezir Şemseddin İsfahanî ile sorunlar yaşamaması nedeniyle memleketi olan Erzincan'a çekilerek vezire karşı isyan girişiminde bulunmuştur. Şerefeddin Mahmud Erzincanî, bu teşebbüsü sonrasında başarılı olamayarak Selçuklu ordusu tarafından ortadan kaldırılmıştır. Kendi menfaatleri doğrultusunda devlet aleyhine harekete geçen başka bir devlet adamı da IV. Rükneddin Kılıç Arslan ile beraber Moğolistan'a giden atabek Tercüman Bahâeddin Yusuf b. Nuh'dur. Bkz; Abu'l-Farac, C. II, s. 548-549; Turan, *Selçuklular Zamanında Türkiye*, s. 480, 481.

²³ Çok akıllı ve kurnaz bir kişiliğe sahip olan Muînüddin Süleyman Pervâne, Moğolların Anadolu'yu rahat bir şekilde idare edebilmelerinin ancak onların düşüncelerine aykırı hareket etmemekten geçtiğinin farkındadır. Bu nedenle Moğollarla işbirliği yapmanın doğru olacağını düşünmüştür. Kaynaklar onun IV. Rükneddin Kılıç Arslan'ı dahi idare edebilecek bir yeteneğe sahip olduğunu rivayet etmektedir. Bkz; Ahmed Hilmi - Ziya Nur Aksun, *İslâm Tarihi 2 Türkler ve İslâm*, Ötüken Neşriyat, İstanbul 2011, s. 85.

²⁴ Nejat Kaymaz, *Pervâne Mu'înü'd-dîn Süleyman*, Ankara Üniversitesi Basımevi, Ankara 1970, s. 41;

savaşı sonrasında Mühezzibüddin ile bir yakınlık kurması nedeniyle sübaşılığın Muîneddin'e vermişti²⁵.

2.İlhanlı Hâkimiyeti Döneminde Erzincan

1253 yılında Hülâgû, Mengü Han tarafından İran ve Batı Asya'daki Moğol topraklarına İlhan olarak atanmıştı. Hülâgû'nün hükümdar olmasının ardından Baycu Noyan, Mugan'dan ayrılarak Anadolu'ya gönderilmişti. Anadolu'ya geçişi sırasında Baycu Noyan, Erzincan'da konaklamıştı²⁶.

Hülâgû Han idareyi ele alır almaz ilk olarak İsmâîlîleri ortadan kaldırmış ve Bağdat'a yönelmişti. Bu gelişme mucibince Baycu Noyan, Anadolu'dan ayrılarak Bağdat'a gitmişti. Baycu Noyan'ın Anadolu'dan ayrılması Anadolu'da dengelerin bir anda değişmesine neden olmuştu. Zira 1256 yılında yapılan Sultan Hanı Savaşı sonrasında Bizans'a sığınan İzzeddin Keykâvus, Konya'ya gelerek idareyi eline almıştı. Bu girişim yönetimde söz hakkına sahip olduğunu iddia eden Rükneddin Kılıç Arslan'ı harekete geçirmişti. Muîneddin Pervâne'yi yanına alarak Hülâgû Han'ın huzuruna çıkan Rükneddin Kılıç Arslan, Türkiye Selçuklu Devleti'nin yönetiminin kendisine verilmesini istemişti. Hülâgû Han, bu isteği Bağdat seferinde olduğu gerekçesiyle beklemeye almış sefer sonrası Rükneddin Kılıç Arslan'a gereken yardımı yapacağını bildirmişti. Aldığı bu haber sonrasında Rükneddin Kılıç Arslan ve Muîneddin Pervâne, kışı geçirmek üzere Erzincan'a dönmüştü. Bu sırada Rükneddin Kılıç Arslan, emrindeki askerlerine Erzincan'da bulunan arazileri ikta etmiş böylece onların emrinden ayrılmamalarını sağlamıştı. Hülâgû Han, Bağdat'ı aldıktan sonra Rükneddin Kılıç Arslan'a gereken kuvveti yollamış yapılan mücadele sonucunda Moğol kuvvetleri İzzeddin Keykâvus'a yenilmişti. Muîneddin Pervâne, bu başarısızlık üzerine Hülâgû'den ikinci bir yardım talebinde bulunmuştu. Bu yardımı da almayı başaran Muîneddin, Alıncak²⁷ ve Kadagan Noyan kumandasında bir yardımcı kuvvet öncülüğünde tekrar Erzincan'a dönmeyi başarmıştı. Bu ikinci saldırı sonucunda Rükneddin Kılıç Arslan başarılı olmuş Muîneddin Pervaneye de ödül olarak Niksar Sübaşılığını vermişti. Tokat'a ilerleyen Moğol ordusu, burada daha önce göstermiş olduğu başarıyı gösterememişti. 1254 yılında Mengü Han'ın toplantıya çağırdığı kurultaya katılmak için yola çıkan II. İzzeddin Keykâvus, Sivas'a geldiğinde Celâleddin Karatay'ın ölüm haberini almış ve kapıldığı büyük üzüntü sebebiyle Moğolistan'a gitmekten vazgeçip yerine küçük kardeşi II. Alâeddin Keykubad'ı göndermişti. Bu olay tam da iki kardeş arasında yaşanan hâkimiyet mücadelesinin kilit noktası olmuştu. Zira II. Alaeddin Keykubad öncülüğünde Mengü Han'ın huzuruna giden devlet adamları dört yıl sonra geri dönerek kardeşler arasındaki mücadeleye son vermişlerdi. Mengü

²⁵ Turan, *Selçuklular Zamanında Türkiye*, s. 489; Kaymaz, *Pervâne Mu'ini'd-din Süleyman*, s. 51- 52.

²⁶ Şahin, *Erzincan Tarihi*, s. 305-306.

²⁷ Hülâgû tarafından Anadolu'ya gönderilen Alıncak Noyan, Kereyitlerden Yasavur Bahşi'nin oğludur. Görev yaptığı sürece, merkezi Tokat olan IV. Rükneddin Kılıç Arslan ile merkezi Konya olan II. İzzeddin Keykâvus'u Moğollar adına takip etmiş, her iki sultanlığa da nezaret etmiştir. Tokat yakınlarında bulunan Kâp mevkiinde yaşamıştır. Bkz; Zeki Velidi Togan, *Umumi Türk Tarihi'ne Giriş En Eski Devirlerden 16.Asra Kadar*, Enderun Kitabevi, İstanbul 1981, s. 235.

Han'ın yarlığı doğrultusunda Türkiye Selçuklu Devleti, Kızılırmak esas alınmak suretiyle iki yönetim bölgesine ayrılmıştı. Devletin doğu kısmı Erzincan da içine dâhil olmak üzere IV. Rükneddin Kılıç Arslan'a batı kısmı da II. İzzeddin Keykavus'a verilmişti. Bu paylaşım devlet içinde dönen entrikaları ortadan kaldırmamış bu sefer de Mu'ineddin Pervane, hükümdar olma sevdasına düşmüştü. Bunun için Mu'ineddin Pervâne, Moğollarla ılımlı bir siyaset izlemek suretiyle II. İzzeddin Keykâvus'u yönetimden uzaklaştırmayı başarmıştı. 1262 yılında Anadolu'dan ayrılan II. İzzeddin Keykâvus 1278 yılında Kırım'da vefat etmişti²⁸. IV. Rükneddin Kılıç Arslan ve oğlu III. Gıyâseddin Keyhüsrev döneminde etkili bir isim olan Mu'ineddin Süleyman Pervâne, 1262 ve 1277 yılları arasında yönetimi tamamen ele geçirmişti²⁹. Mu'ineddin Süleyman Pervâne, Moğolların yardımı ile IV. Rükneddin Kılıç Arslan'ı öldürttüktan sonra, yerine henüz çocuk yaşta olan III. Gıyaseddin Keyhüsrev'i Selçuklu sultanı ilan etmişti. Bu gelişme onu devlet idaresinde tamamen rakipsiz hale getirmişti Otoritesini sağlamlaştırmak için devletin önemli makamlarına kendi yandaşlarını yerleştirmiş böylece o, daha rahat hareket etme imkânı bulmuştu³⁰. Bu 15 yıllık yönetim sürecinde Erzincan, önemli bir şehir durumundaydı³¹. Erzincan gerek Moğolların gerekse İlhanlıların merkezine yakın olması sebebiyle askeri bir üs olarak önem arz etmekteydi³².

Abaka Han, babası döneminden kalan Memlûk meselesini, saltanatının ilk yıllarında İlhanlı Devletinin içinde bulunduğu coğrafyanın karışıklığından dolayı elçiler vasıtasıyla dostluk kurmak suretiyle halletmeye çalışmıştı. Çünkü İlhanlı Devleti dört bir taraftan tehdit altında kalmış olduğundan Abaka Han, öncelikle meseleyi büyütmeden halletmeye çalışmıştı. Ancak elçi heyetlerinden kesin sonuç alamayınca sıcak temas kaçınılmaz olmuştu³³. Abaka Han zamanında gergin olan Memlûk- Moğol

²⁸ İbn Bibi, *el-Evâmiru'l-Alâiyye fi'l-Umûri'l-Alâiyye*, C. II, Çev. Mürsel Öztürk, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 1996, s. 159-161; Sümer, "Anadolu'da Moğollar", s. 35.

²⁹ Mu'ineddin Süleyman Pervâne'nin yönetim üzerinde kurmak istediği otorite Kılıç Arslan'ı rahatsız etmeye başlamıştır. Durumun farkına varan Mu'ineddin Pervâne, Moğol hükümdarı Abaka Han ve Anadolu'da bulunan Moğol ümerasına mektup yazarak durumunu arz etmiştir. Abaka Han, Pervâne'nin sözlerine inanmamış fakat Pervâne, çeşitli hediyeler sunmak suretiyle Abaka Han'ı ikna etmeyi başarmıştır. Mu'ineddin Süleyman Pervâne, türlü entrikalar çevirerek Moğolların da desteğiyle Sultan Kılıç Arslan'ı boğdurarak öldürtmüştür. Bkz; Mükrimin Halil Yinanç, *Türkiye Tarihi Selçuklular Devri*, Haz. Refet Yinanç, TTK Yayınları, Ankara 2014, s. 263; Enver Behnan Şapolyo, *Selçuklu İmparatorluğu Tarihi*, Güven Matbaası, Ankara 1972, s.198-200.

³⁰ İsmail Hakkı Uzunçarşılı, *Osmanlı Tarihi*, C.I, TTK Yayınları, Ankara 1961, s. 14; Ali Sevim, - Erdoğan Merçil *Selçuklu Devletleri Tarihi Siyaset, Teşkilât ve Kültür*, TTK Yayınları, Ankara 1995, s. 480; Mustafa Barış Özkök, *Eğlenceli Türk Tarihi*, İnkılâp Yayınevi, İstanbul 2015, s. 94.

³¹ Devletin önemli kurumlarında Erzincan ahalisinden birçok kişi bulunmaktadır. Bunlar arasında Mecmeddin bin Hüseyin bulunmaktadır ki bu kişi Mu'ineddin Süleyman Pervâne'nin damadıdır. Diğer önemli kişiler ise Mecmeddin bin Hüseyin'in kardeşi Erzincan valisi Kutbeddin Mahmud, Zeynüddin Ahmed ve Kivâmüddin Erzincanî'dir. Bkz; Şahin, *Erzincan Tarihi*, s. 310-312.

³² Mustafa Akdağ, *Türkiye'nin İktisadî ve İçtimaî Tarihi (1243-1453)*, YKY, İstanbul 2010, s. 76.

³³ Kurban Durmuşoğlu, "Abaka Han Dönemi (1265-1282), İlhanlılarda Dış Siyaset (Altın Orda, Çağatay ve Memlûk Örneği)", *Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, Mayıs 2019, s. 238.

ilişkilerinde faal rol oynayan oldukça zeki bir kişiliğe sahip olan Pervâne³⁴, Selçuklu Devleti'ndeki otoritesini sarsmadan planlarını uygulamaya çalışıyordu. Bir taraftan devlet yönetimini elinde tutmak için rakiplerini ortadan kaldırıyor; diğer taraftan da bölgedeki İlhanlılarla karşı karşıya gelmemeye çalışıyordu. Memlûk Devleti de Pervâne'nin Selçuklu Devletindeki gücünü³⁵ kendi lehine çevirerek İlhanlılara karşı kullanmak istiyordu³⁶.

1277 yılında Moğol ordusunun Erzincan'a tekrar geldiği görülmektedir. Bu sırada Baybars'a yenilen Moğol-Selçuklu ordusunun durumunu tetkik etmek için Tebriz'den Anadolu'ya geçerek Erzincan'a gelen Abaka Han³⁷, başta Toktu ve Tudavun Noyanlar olmak üzere her tarafın Moğol cesetleriyle dolu olduğunu görmüş fakat ölümler arasında hiç Selçuklu beyi ve askerine rastlamamıştı³⁸. Gördüğü bu manzara karşısında Abaka Han, Muîneddin Pervânenin kendisine ihanet ettiğini anlamıştı. Abaka Han, Kayseri'den Erzurum'a kadar olan bölgelerde yaşayan bütün Türkmenlerin katledilmesi için emir vermişti³⁹. Bu nedenle 1277 yılı önemli bir tarih kabul edilmektedir. Zira uç bölgelerde yaşayan Türkmenler, Bizans'a karşı başarılar kazanmak suretiyle Anadolu Beylikler dönemini başlatmışlardı. Böylece Moğollar Türkmenlerin gücünden rahatsız olmuşlardı⁴⁰.

Moğol Noyanlarının Erzincan ve civar şehirlerine yerleşerek vergi toplamaya çalışmaları her zamanki gibi birçok sorunu beraberinde getirmiş⁴¹ buna bir de Muîneddin Pervâne'nin ölümü eklenince siyasi istikrar tamamen bozulmuştu⁴². Abaka Han, bozulan düzeni tekrar sağlaması için veziri Şemseddin Cüveynî'yi Anadolu'ya göndermişti. Cüveynî, görevine başlar başlamaz halkı rahatlatmak amacıyla başta

³⁴ Yaşar Yücel-Ali Sevim, *Türkiye Tarihi I (Fetihten Osmanlıya Kadar 1018-1300)*, Sabah Gazetesi Yayınları, İstanbul, s. 132- 133.

³⁵ Muînüddin Süleyman Pervâne'nin Türkiye Selçuklu Devletindeki yeri ve dönemin güçlü devletlerinden İlhanlı Memlûk ilişkilerindeki rolüne dair ayrıntılı bilgi için bkz; Zehra Odabaşı, "Pervâne Oğulları Beyliği", *Anadolu Beylikleri El Kitabı*, Ed. Haşim Şahin, Ankara 2016, s. 377-388; Mustafa Uyar, "Moğol İstilas Döneminde Selçuklular" *Selçuklu Tarihi El Kitabı*, Ed. Refik Turan, Ankara 2012, s. 424-425.

³⁶ Muharrem Kesik, "Muînüddin Süleyman Pervâne", *DİA*, C. XXXI, İstanbul 2006, s. 91-93.

³⁷ İbn Kesir, *El-Bidaye ve'n-Nihaye*, (Çev. Mehmet Keskin), C. XIII, İstanbul 1995, s. 464; Ramazan Şeşen, *Sultan Baybars ve Devri*, İSAR, İstanbul 2009, s. 196.

³⁸ Pervâne, Anadolu'da bulunan İlhanlı valilerinin müdahalelerine maruz kalmış bu nedenle rahat hareket edemez hale gelmiştir. Anadolu'daki İlhanlı valileri Hülâgû Han'ın sekizinci oğlu Acay ile Samagar Noyan'ın baskıları, Pervâne'yi harekete geçirmiştir. Bu durumu ortadan kaldırmak için 1272 yılından itibaren Baybars ile yakın temas halinde olan Pervâne, Baybars ve Abaka Han'ı karşı karşıya getirmek suretiyle Anadolu'da tek güç olmaya çalışmıştır. Bkz; Turan, *Selçuklular Zamanında Türkiye*, s. 555; Ali Öngül, *Selçuklular Tarihi*, C. II, İstanbul 2016, s. 215.

³⁹ Reşîdüddîn, s. 113; İbn Bibi, C. II, s. 196-198; Abu'l-Farac, C. II, s.599; Turan, *Selçuklular Zamanında Türkiye*, s. 566-567; Kaymaz, *Pervâne Mu'înü'd-dîn Süleyman*, s. 175-177.

⁴⁰ Osman Turan, "Anatolia in the Period of the Seljuks and the Beyliks", *The Cambridge History of Islam*, Vol. I, Ed. P. M. Holt, Ann K. S. Lambton, Bernard Lewis, Cambridge At The University Press, Cambridge 1970, s. 251-252; Kaymaz, *Pervâne Mu'înü'd-dîn Süleyman*, s.181.

⁴¹ Şahin, *Erzincan Tarihi*, s. 318.

⁴² Turan, "Anatolia in the Period of the Seljuks and the Beyliks", s. 250.

Erzincan olmak üzere Anadolu'da gereksiz gördüğü bütün vergileri kaldırmıştı. Ayrıca o, ekonomiyi canlandırmak için Erzincan'da üretilen kumaşların aynı yıl Tebriz'e götürülmesini de sağlamıştı⁴³. Fakat tüm bu gelişmeler ekonomik sorunları ortadan kaldırmadığı gibi birçok yolsuzluğun da önünü açmıştı⁴⁴.

II. İzzeddin Keykâvus'un vefatı sonrasında oğlu Gıyâseddin Mesûd, 1280 yılında Kayseri Moğol valisi Samagar Noyan'ı ziyaret etmiş sonrasında da Abaka Han ile görüşmek üzere Tebriz'e gitmişti. Abaka Han tarafından iyi bir şekilde karşılanan Gıyâseddin Mesûd, Erzincan'ın da içinde bulunduğu Doğu Anadolu topraklarını idaresi altına almıştı⁴⁵.

Argun'un amcası Ahmed Teküder, ülkenin batısını II. Gıyâseddin Mesûd'a, Erzincan'ın da dâhil olduğu doğu kısmını ise III. Gıyâseddin Keyhüsrev'e vermişti. Bu paylaşım şehzadeleri memnun etmemiş özellikle III. Gıyâseddin Keyhüsrev, Ahmed Teküder ile konu hakkında görüşmek istemişse de Argun Han ve Ahmed Teküder arasında yaşanan hâkimiyet mücadelesi bu görüşmenin gerçekleşmesini engellemişti. Argun Han hükümdar olduktan sonra Selçuklu tahtına II. Gıyâseddin Mesûd'u oturtmuş III. Gıyâseddin Keyhüsrevi ise amcasının işbirlikçisi olduğunu düşündüğünden desteklememişti. Keyhüsrev'in 1284 yılında Erzincan'da öldürüldüğü tahmin edilmektedir⁴⁶.

1290'lı yıllarda Erzincan, Moğol baskısının yanı sıra uygulanan ağır vergiler ve yağmalardan büyük zarar görmüştü. Aynı yıllarda meydana gelen depremler de Erzincan'da ağır hasarların oluşmasına neden olmuştu⁴⁷.

Gazan, han olduğu zaman Erzincan'da ticaret ve üretim desteklenmiş Moğol feodal beylerinin yetki ve gücü azaltılmıştı. Gazan Han, 1296 yılında II. Gıyâseddin Mesûd'u Hemedan'a sürgüne göndermiş iki yıl boyunca boş kalan Selçuklu tahtına III. Alâeddin Keykubad'ı oturtmuştu⁴⁸.

XIII. yüzyılın son yıllarına gelindiğinde Türkmen gurupları taşkın hareketlerde bulunmaya başlamışlardı. Emir Şemseddin Türkmânî öncülüğünde bir gurup Türkmen, Erzincan ve Bayburt bölgesini tahrip etmişti. Bu olayın akabinde Türkmenler, Çitah emirlerinin saldırıları nedeniyle Erzincan ve çevresini terk etmek durumunda

⁴³ İbn Bibi, C. II, s. 233; Turan, *Selçuklular Zamanında Türkiye*, s. 590; Abdülkadir Yuvalı, "İlhanlıların Anadolu Politikası ve Doğu Anadolu Şehirlerinin Vergi Potansiyeli", *XI. Türk Tarih Kongresi*, C. II, TTK Basımevi, Ankara 1994, s. 597; İlhan Erdem, "Türkiye Selçuklu-İlhanlı İktisadî-Ticarî İlişkileri ve Sonuçları", *Tarih Araştırmaları Dergisi*, 21/33 2003, s. 53.

⁴⁴ Şahin, *Erzincan Tarihi*, s. 319.

⁴⁵ İbn Bibi, C. II, s. 248-249; Sümer, "Anadolu'da Moğollar", s. 55; Turan, *Selçuklular Zamanında*, s. 598.

⁴⁶ Reşîdüddîn, s. 147-149; Abû'l-Farac, C. II, s. 617; Ahmed bin Lütfullah Müneccimbaşı, *Câmiu'd-Düvel Selçuklular Tarihi* C. II, Haz. Prof. Dr. Ali Öngül, Kabalcı Yayınları, İstanbul 2017, s. 107; Sümer, "Anadolu'da Moğollar", s. 58; Turan, *Selçuklular Zamanında Türkiye*, s. 599-600.

⁴⁷ Abdülkadir Yuvalı, *İlhanlı Tarihi*, Bilge Kültür Sanat Yayınları, İstanbul 2017, s. 246; Turan, *Selçuklular Zamanında Türkiye*, s. 611.

⁴⁸ Turan, *Selçuklular Zamanında Türkiye*, s. 633; Mehmet Ersan, *Türkiye Selçuklu Devleti'nin Dağılışı*, Birleşik Yayınları, Ankara 2010, s. 155.

kalmışlardı. Çitahların saldırılarını Emîr Sutay'ın oğlu Hacı Tugay bertaraf etmiş böylece şehir, başka bir tehlikeden daha kurtulmayı başarmıştı⁴⁹.

Gâzân Han⁵⁰ 1299 yılında Anadolu'daki vergilerin toplanması için veziri Nizâmeddin Yahyâ'yı görevlendirmişti. Fakat Nizâmeddin Yahyâ da Erzincan'a geldiğinde halka zulüm-kâr davranmış usulsüzlükler yaparak alması gereken verginin nerdeyse on katını talep etmişti. Durumdan haberdar olan Gâzân Han, Nizâmeddin Yahyâ'yı Tebriz'e çağırıp yargılamış suçlu bulunan Nizâmeddin Yahyâ, 1300 yılında idam edilmişti⁵¹.

İlhanlı devletine karşı isyanların sıkça görüldüğü bu dönemde, eski Anadolu valisi Sülemiş'in isyanı önemlidir. 1299 yılında isyan girişiminde bulunan Sülemiş'e karşı harekete geçen Emir Kutlugşâh idaresindeki İlhanlı ordusu, karşılama yeri olarak Erzincan'ı seçmişti. Sülemiş emrindeki kuvvetlerin taraf değiştirmesi sonucunda hiçbir destek alamayan Sülemiş başarısız olmuş ve öldürülmüştü⁵². Bu ayaklanma İlhanlı devletini derinden sarsan bir iç ayaklanma olarak karşımıza çıkmaktadır.

III. Alaeddin Keykubâd'ın yerine tahta çıkan II. Gıyaseddin Mesûd, 1308 yılında vefat edince İlhanlı valileri Anadolu idaresinde de etkin olmaya başladılar. Bu durum siyasi istikrarsızlığa neden olmuş Erzincan yine yağmalara maruz kalmıştı. Ebû Said Bahadır Han'ın hükümdarlık döneminde Anadolu valisi olan Emîr Çoban'ın oğlu Timurtaş, viraneye dönmüş Erzincan'da tekrar huzur ortamı kurmayı başarmıştı⁵³.

1328 yılında Emir Eratna idaresine geçen Erzincan, İlhanlılar zamanında zor bir süreçten geçmişti. Ebû Said Bahadır Han zamanında Anadolu'ya vali olarak atanan kişilerden biri de Celâyirli Şeyh Büyük Hasan'dı⁵⁴. Ebu Said Bahadır Han'ın hakimiyeti ile İlhanlılar artık zayıflama sürecine girmişler ve birçok yerel hanedan bu coğrafyada kurulmaya başlamıştı. Bunun yanı sıra Çobanoğulları ve Celâyirliiler arasında yaşanan anlaşmazlıklar ve İlhanlı tahtına oturan Apa'nın Hülâgû Han soyundan olmadığı gerekçesiyle Diyarbakır valisi Ali Pâdişâh'ın tepkisi sorunların daha da büyümesine neden olmuştu. Siyasi durumun oldukça karışık olduğu bu dönemde Erzincan, Çobanoğlu Şeyh Küçük Hasan ve Eratna hâkimiyeti arasında kısa süreli de olsa el

⁴⁹ Kaymaz, *Pervâne Mu'înü'd-dîn Süleyman*, s. 96.

⁵⁰ Gazan Han zamanında birçok darphane kurulmuş olup onun adına sikkeler basılmıştır. Ayrıca bu darphanelerde Selçuklu hükümdarları III. Alaeddin Keykubâd ve II. Gıyâseddin Mesûd adlarına da sikkeler basılmıştır. Bu sikkeler ayrı isimler altında basıldığı gibi tek bir sikkede Selçuklu-İlhanlı hükümdarlarının aynı anda isimlerinin basılmış olduğu da görülmektedir. Erzincan'da basılan ve Gâzân Han ile III. Alâeddin Keykubâd'ın adlarının birlikte darbedildiği 1299-1300 tarihli gümüş sikkenin varlığı bu durumu açıklamaktadır. Bkz; Özen, "İlhanlılar Devrinde Erzincan, s. 526; Ömer Diler, *İlkhaniids*, Ed. Emine Nur Diler-Garo Kürkman-J. C. Hinrichs, Mas Matbaacılık, İstanbul 2006, s. 61.

⁵¹ Reşidüddîn, s. 290; Erdem, "Türkiye Selçuklu-İlhanlı İktisadî-Ticarî İlişkileri ve Sonuçları", s. 58; Ersan, *Türkiye Selçuklu Devleti'nin Dağılışı*, s. 159-160.

⁵² Reşidüddîn, s. 274-275; Sümer, "Anadolu'da Moğollar", s. 67-69; Müneccimbaşı, *Câmiu'd-Düvel Selçuklular Tarihi*, C. II, s. 116-117; Spuler, *İran Moğolları*, s. 110; Ersan, *Türkiye Selçuklu Devleti'nin Dağılışı*, s. 157.

⁵³ Şebânkâreî, *Mecmau'l-Ensâb*, İntişârât-i Emîr Kebîr, Tahran 1376, s. 278.

⁵⁴ Şebânkâreî, *Mecmau'l-Ensâb*, s. 282; Sümer, "Anadolu'da Moğollar", s. 92-93; Spuler, *İran Moğolları*, s. 141-143; Yuvalı, *İlhanlı Tarihi*, s. 286.

değiştirmişti. Şehir İlhanlılardan sonra 1343 yılında Erzincan-Sivas arasındaki bir mevkide yapılan savaşta tamamen Eratna toprağı haline gelmişti⁵⁵.

Sonuç

Tarih boyunca birçok medeniyetin uğrak yeri olan Erzincan, gerek siyasi gerekse ticari yapısı nedeniyle her daim dikkat çekmeyi başaran şehirlerden biri olmuştur. Asur, Bizans, Arap ve Ermeni derken en sonunda Türk hâkimiyeti altına giren Erzincan, en sakin dönemini bu süreçte yaşamıştır. Moğolların Anadolu coğrafyasıyla yakından temasıyla Moğol yağmasına maruz kalan şehir, adeta harabeye dönmüştür. Moğolların zayıflamasının ardından İlhanlı idaresi altına giren Erzincan bir süreliğine rahat nefes almışsa da bu durum uzun sürmemiş İlhanlıların zayıflamasına müteakip siyasi ve sosyal bozukluklar tekrar ortaya çıkmıştır. Tahribatların yanı sıra yakın zamanlı meydana gelen depremler de şehrin bir türlü yüzünün gülmesine olanak vermemiştir. İlhanlılar zamanında şehirdeki ticari hayatı canlandırmak amacıyla çeşitli girişimler söz konusu olmuş fakat ortaya çıkan yolsuzluklar buna izin vermemiştir. Görüldüğü üzere Erzincan, tarihin her döneminde siyasi yapıların tekelinde çeşitli baskı ve yağmalara maruz kalmış ve istikrarsız bir durum içine düşürülmüştür. Her ne kadar içinde bulunduğu jeopolitik konum şehri birçok konuda avantajlı hale getirmiş olsa da Türkiye Selçuklu, Moğol ve İlhanlılar arasında yaşanan siyasi kaos şehrin tam anlamıyla kendisini ifade etmesine ve gelişmesine izin vermemiştir.

KAYNAKÇA

Ahmed bin Lütfullah Müneccimbaşı, *Câmiu'd-Düvel Selçuklular Tarihi* C. II, Haz. Prof. Dr. Ali Öngül, Kabcacı Yayınları, İstanbul 2017.

Akdağ, Mustafa, *Türkiye'nin İktisadî ve İçtimaî Tarihi (1243-1453)*, YKY, İstanbul 2010.

Aksarayi, Kerimüddin Mahmud, *Müsâmeretü'l Ahbâr*, Çev. Mürsel Öztürk, TTK Yayınları, Ankara 2000.

Alaeddin Ata Melik Cüveynî, *Tarih-i Cihangüşa*, Çev. Mürsel Öztürk, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 1988.

Alan, Hayrunnisa – Kemaloğlu, İlyas, *Avrasya'nın Sekiz Asrı Çengizoğulları*, Ötüken Yayınları, İstanbul 2016.

Alican, Mustafa, *Moğollar*, Timaş Yayınları, İstanbul 2016.

Altınbilek, M. Samet, *Planlama Sorunları Açısından Erzincan'ın Şehir Coğrafyası*, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Doktora Tezi, Erzurum 1997.

Arslan, İhsan, "Büyük Moğol İmparatoru Cengiz Han'ın Din Algısı", *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, C. 8, S. 38, Haziran 2015, ss.1011-1027.

⁵⁵ Kemal Taşcı, "Erzincan'da Eretnalı Hâkimiyeti", *Erzincan Üniversitesi Uluslararası Erzincan Sempozyumu*, 28 Eylül-1 Ekim 2016 Bildiriler, C. I, Hüsrev Akın, Erzincan 2016, ss.389-407, s. 396; Spuler, *İran Moğolları*, s. 144vd.; İsmail Hakkı Uzunçarşılı, "Sivas-Kayseri ve Dolaylarında Eratna Devleti", *Belleten*, XXXII/125 (1967), s. 165- 170; İsmail Hakkı Uzunçarşılı, *Anadolu Beylikleri ve Akkoyunlu Karakoyunlu Devletleri*, TTK Yayınları, Ankara 1937, s. 49; Kemal Göde, *Eratnalılar (1327-1381)*, TTK Yayınları, Ankara 1994, s. 32 vd.

- Cahen, Claude, *Osmanlılardan Önce Anadolu*, Çev. Erol Üyepazarcı, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul 2000.
- Cöhce, Salim, "Bin Yıllık Tapu Erzincan", *Doç. Dr. Günay Çağlar Armağanı*, Ed. Doç. Dr. Mehmet İnbaşı, Erzurum 2004, ss. 32-41.
- Çetin, Osman, "Sultan I. Alâeddin Keykubad ve Selçuklu-Moğol Münasebetleri", *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, C. 4, S. 4, Bursa 1992, ss. 109-115.
- Çetin, Seyfettin, *Yâkût El-Hamevî'nin Mû'cemü'l Büldân'ında Kürtler*, Nûbihar Yayınları, İstanbul 2014.
- D'ohsson, Abraham Constantin, *Moğol Tarihi*, Çev. Bahadır Apaydın, Nesnel Yayınları, İstanbul 2008.
- Darkot, Besim, "Erzincan", *İslam Ansiklopedisi*, C. IV, Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları, İstanbul 1993, ss. 338-340.
- Diler, Ömer, *İlkhaniids*, Ed. Emine Nur Diler-Garo Kürkman-J. C. Hinrichs, Mas Matbaacılık, İstanbul 2006.
- Durmuşoğlu, Kurban, "Abaka Han Dönemi (1265-1282), İlhanlılarda Dış Siyaset (Altın Orda, Çağatay ve Memlûk Örneği)", *Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, Mayıs 2019, ss. 221-244.
- Ebû'l Fidâ, *Takvimü'l Büldân*, Nşr. M. Reinaurd de Slane, Paris 1840.
- El-Cûzcânî, Minhâc-ı Sirâc, *Tabakât-ı Nâsirî*, Çev. Mustafa Uyar, Ötüken Yayınları, İstanbul, 2016.
- Erdem, İlhan, "Türkiye Selçuklu-İlhanlı İktisadî-Ticarî İlişkileri ve Sonuçları", *Tarih Araştırmaları Dergisi*, 21/33 2003, ss. 49-67.
- Ersan, Mehmet, *Türkiye Selçuklu Devleti'nin Dağılışı*, Birleşik Yayınları, Ankara 2010.
- Göde, Kemal, *Eratnalılar (1327-1381)*, TTK Yayınları, Ankara 1994.
- Gregory Abu'l-Farac, *Abu'l Farac Tarihi*, C. II, TTK Yayınları, Ankara 1999.
- Grousset, Rene, *Bozkır İmparatorluğu*, Çev. M. Reşat Uzmen, Ötüken Neşriyat, İstanbul 2006.
- Hilmi, Ahmed - Aksun, Ziya Nur, *İslâm Tarihi 2 Türkler ve İslâm*, Ötüken Neşriyat, İstanbul 2011.
- İbn Bibi, *el-Evâmirü'l-Alâiyye fi'l-Umûri'l-Alâiyye*, C. II, Çev. Mürsel Öztürk, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 1996.
- İbn Kesir, *El-Bidaye ve'n-Nihaye*, (Çev. Mehmet Keskin), C. XIII, İstanbul 1995.
- İbnü'l İbri, Ebü'l Ferec, *Târîhu Muhtasari'd-Düvel*, TTK Yayınları, Ankara 2011.
- Kafalı, Mustafa, "Cengiz Han", *DİA*, C. VII, İstanbul 1993, ss. 367-369.
- Kayalan, Ferruh, "Geçmişteki Erzincan Şehrinin Sosyo-Ekonomik ve Kültürel Yapısı (M.Ö. II. Yüzyıl-M.S. XVII. Yüzyıl)", *Cappadocia Journal of History and Social Sciences*, 9/1: 2017, ss. 152-174.
- Kaymaz, Nejat, *Anadolu Selçuklu Sultanlarından II. Gıyâsü'd-Dîn Keyhüsrev ve Devri*, TTK Yayınları, Ankara 2009.
- Kaymaz, Nejat, *Pervâne Mu'înü'd-dîn Süleyman*, Ankara Üniversitesi Basımevi, Ankara 1970.
- Kesik, Muharrem, "Muînüddin Süleyman Pervâne", *DİA*, C. XXXI, Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul 2006, ss. 91-93.
- Lewis, Bernard, *Ortadoğu*, Çev. Mehmet Harmancı, Yeni yıl Yayınları, İstanbul 1996.

- Manghol-un Niuça Tobça'an (Yüan-ch'ao Pi-Shi), *Moğolların Gizli Tarihi*, Çev. Ahmet Temir, TTK, Ankara 2010.
- Memiş, Ekrem, *Eski Çağ Tarihinde Doğu-Batı Mücadelesi*, Konya 2001.
- Miroğlu, İsmet, "Erzincan", *DİA*, C. XI, İstanbul 1995, ss. 318-321.
- Neogoe, Manole, *Bozkırın Üç Atlısı Atila-Cengiz Han-Timur*, Çev. Müstecip Ülküsal, Çatı Yayınları, İstanbul 2004.
- Odabaşı, Zehra, "Pervâne Oğulları Beyliği", *Anadolu Beylikleri El Kitabı*, Ed. Haşim Şahin, Ankara 2016, s. 377-388.
- Okday, Hasan, "Ermeni Müellifi Kiragos", *Ermeni Kaynaklarında Türkler ve Moğollar*, Selenge Yayınları, İstanbul 2007.
- Öngül, Ali, *Selçuklular Tarihi*, C. II, İstanbul 2016.
- Özen, Firdevs, "İlhanlılar Devrinde Erzincan", *Prof. Dr. Eşref Buharalı'ya Armağan*, Ed. Alparslan Demir, Tuba Kalkan, Eralp Erdoğan, Ankara 2017, ss. 515-541.
- Özkök, Mustafa Barış, *Eğlenceli Türk Tarihi*, İnkılâp Yayınevi, İstanbul 2015.
- Quentin, Simon de Saint, *Bir Keşifin Anılarında Tatarlar ve Anadolu 1245-1248*, Çev. Erendiz Özbayoğlu, Doğu Akdeniz Kültür ve Tarih Araştırmaları Vakfı, Antalya 2006.
- Reşîdüddin Fazlullah, *Câmiu't-Tevârih (İlhanlılar Kısım)*, Çev. Prof. Dr. İsmail Aka, Prof. Dr. Mehmet Ersan ve Dr. Ahmad Hesamipour Khelejani, TTK Yayınları, Ankara 2013.
- Ruysbroeckli, Willem, *Mengü Han'ın Sarayına Yolculuk (1253-1255)*, Çev. Zülal Kılıç, Kitap Yayınevi, İstanbul 2010.
- Schiltberger, Johannes, *Türkler ve Tatarlar Arasında (1394-1427)*, Çev. Turgut Akpınar, İletişim Yayınları İstanbul 1995.
- Sevim, Ali, - Merçil, Erdoğan, *Selçuklu Devletleri Tarihi Siyaset, Teşkilât ve Kültür*, TTK Yayınları, Ankara 1995.
- Spuler, Bertold, *İran Moğolları Siyaset, İdare ve Kültür İlhanlılar Devri, 1220-1350*, Çev. Cemal Köprülü, TTK, Ankara 1987.
- Strabon, *Antik Anadolu Coğrafyası XII-XIII-XIV*, Çev. Adnan Pakman, Arkeoloji ve Sanat Yayınları, İstanbul 2000.
- Sümer, Faruk, "Anadolu'da Moğollar", *Selçuklu Araştırmaları Dergisi*, Sayı. 1, Ankara 1971, ss.1-147.
- Şahin, Tahir Erdoğan, *Anadolu'nun Tarihi Akışı İçerisinde Siyasi, Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Açından Erzincan Tarihi*, Erzincan Hayra Hizmet ve Dayanışma Vakfı Yayınları, Erzincan 1985.
- Şahin, Tahir Erdoğan, *Erzincan Tarihi*, Erdav Kitabevi, Erzincan 1985.
- Şapolyo, Enver Behnan, *Selçuklu İmparatorluğu Tarihi*, Güven Matbaası, Ankara 1972.
- Şebânkârê, *Mecmau'l-Ensâb, İntişârât-i Emîr Kebîr*, Tahran 1376.
- Şeşen, Ramazan, *Sultan Baybars ve Devri*, İSAR, İstanbul 2009.
- Taneri, Aydın, "Harizmşahlar", *DİA*, C. XVI, İstanbul 1997, ss. 228-231.
- Taşcı, Kemal, "Erzincan'da Eretnalı Hâkimiyeti", *Erzincan Üniversitesi Uluslararası Erzincan Sempozyumu*, 28 Eylül-1 Ekim 2016 Bildiriler, C. I, Hüsrev Akın, Erzincan 2016, ss.389-407.

- Togan, Zeki Velidi, *Umumi Türk Tarihi'ne Giriş En Eski Devirlerden 16.Asra Kadar*, Enderun Kitabevi, İstanbul 1981.
- Tuncel, Metin, "Anadolu", *DİA*, C. III, İstanbul 1991, ss. 106-109.
- Turan, Osman, "Anatolia in the Period of the Seljuks and the Beyliks", *The Cambridge History of Islam*, Vol. I, Ed. P. M. Holt, Ann K. S. Lambton, Bernard Lewis, Cambridge At The University Press, Cambridge 1970, ss. 231-262.
- Turan, Osman, *Selçuklular Zamanında Türkiye*, Ötüken Neşriyat, İstanbul 2005.
- Umar, Bilge, *Türkiye'deki Tarihsel Adlar*, İnkılap Yayınları, İstanbul 1993.
- Urfalı Mateos, *Urfalı Mateos Vekâyinamesi (952-1136) ve Papaz Grigor'un Zeyli (1136-1162)*, Çev. Hrant D. Anderesyan, TTK Yayınları, Ankara 1987.
- Uyar, Mustafa, "Moğol İstilas Döneminde Selçuklular" *Selçuklu Tarihi El Kitabı*, Ed. Refik Turan, Ankara 2012, ss. 409-438.
- Uyumaz, Emine, *Sultan I Alâeddîn Keykubâd Devri, Türkiye Selçuklu Devleti Siyasi Tarihi (1120-1237)*, TTK Yayınları, Ankara 2003.
- Uzunçarşılı, İsmail Hakkı, "Sivas-Kayseri ve Dolaylarında Eratna Devleti", *Belleter*, XXXII/125 (1967), ss.161- 189.
- Uzunçarşılı, İsmail Hakkı, *Anadolu Beylikleri ve Akkoyunlu Karakoyunlu Devletleri*, TTK Yayınları, Ankara 1937.
- Uzunçarşılı, İsmail Hakkı, *Osmanlı Tarihi*, C. I, TTK Yayınları, Ankara 1961.
- Vernadsky, George, *Moğollar ve Ruslar*, Çev. Eşref Bengi Özbilen, Selenge Yayınları, İstanbul 2015.
- Yavi, Ersal, *Doğu Anadolu ve Erzincan*, T.C. Erzincan Valiliği, Ankara 1994.
- Yinanç, Mükrimin Halil, *Türkiye Tarihi Selçuklular Devri*, Haz. Refet Yinanç, TTK Yayınları, Ankara 2014.
- Yuvalı, Abdülkadir, *İlhanlı Tarihi*, Bilge Kültür Sanat Yayınları, İstanbul 2017.
- Yuvalı, Abdülkadir, "İlhanlıların Anadolu Politikası ve Doğu Anadolu Şehirlerinin Vergi Potansiyeli", *XI. Türk Tarih Kongresi*, C. II, TTK Basımevi, Ankara 1994.
- Yuvalı, Abdülkadir, "Yakındoğu Tarihi Üzerindeki Moğol Tesirleri", *19 Mayıs Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, C. 3, Samsun 1988, ss. 63-74.
- Yücel, Yaşar - Sevim, Ali, *Türkiye Tarihi I (Fetihten Osmanlıya Kadar 1018-1300)*, Sabah Gazetesi Yayınları, İstanbul.